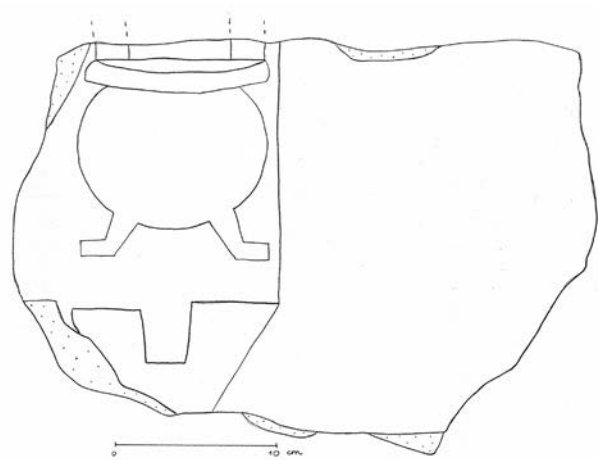

POLGÁR BALÁZS
Grape-alakos sírkőtöredék Visegrádról

A *grape* a középkori Európában széles körben elterjedt, agyagból vagy bronzból készített, gömbszerű testű, háromlábú, általában főzésre használt edénytípus. A grapék ugyanakkor hosszú ideig alig ismert részét képezték hazánk középkori asztali edénykultúrájának.¹ Az 1999 és 2009 közti visegrádi városi ásatásoknak köszönhetően három újabb töredékkel gazdagodott a magyarországi kutatás.²

Ez az edénytípus német területeken különböző társadalmi rétegből származó személyek végrendeleteiben szerepelt, továbbá számos középkori lakomát, konyhát bemutató, illetve háztartási eszközöket felvonultató nyugat-európai ábrázoláson is megfigyelhető. A városi polgárság végrendeleteinek tükrében megállapítható, hogy a fémből készült grapék reprezentációs célokat is szolgáltak, és fontos részét jelentették a német városi polgárság anyagi kultúrájának. Így háromlábú bronzedények nem egy esetben jelentek meg német városi polgárok címereiben. Manfred Rech a brémai városi polgárok címereinek vizsgálata során a Dreye, a Gröpelingen és a Walle család címerében figyelt meg grape-ábrázolást. A Gröpelingen család címere különösen érdekes, mivel ebben az esetben névcímert alkotnak az aranyról ezüstbe forduló mezőben ábrázolt, fekete színű fémedények.³ Grape-alakos címerábrázolásra a középkori Magyarország területéről idáig csupán Visegrádról ismerünk példát. A visegrádi Fő utca 73–75. sz. telek területén található templom⁴ régészeti kuta-

A grape alakos sírkőtöredék (A szerző rajza)

tása során látott napvilágot egy grape-alakos vörös márvány sírkő töredéke.⁵ A faragványt még a középkor folyamán elmozdították eredeti helyéről, és a szentélyrekesztő közelében – több további sírkőtöredékkel együtt – beépítették a padlóburkolatba.⁶ Legnagyobb hosszúsága: 35 cm, legnagyobb szélessége: 25 cm, legnagyobb vastagsága: 10 cm. A töredék bal oldalán látható címer részlet jelentős részét egy háromlábú fémedény alakja tölti ki, alatta pártázat részlete figyelhető meg (a pajzsmező szélét nem határolja éles körvonal, ám a címer részlet markánsan elkülönül a sírkő díszítetlen részének felületi síkjától). A töredék felső részén jól kivehető még az edény felfüggesztőfüleinek indítása. A sírkőtöredék keltező-

¹ Benkő Elek 2005-ben megjelent német nyelvű tanulmányában már felhívta a figyelmet egy bronzból készült, épen megmaradt szörvány leletre, amely az erdélyi Vargyas-patakból került elő (jelenleg a Székely Nemzeti Múzeumban őrzik). A Magyar Nemzeti Múzeumban szintén őrznek egy nyéllel ellátott, jó állapotban fennmaradt bronz grapét. – *Elek Benkő*: Mittelalterliche Bronzegegenstände aus Siebenbürgen. Probleme der Herkunftsbestimmung unter Berücksichtigung der Siebenbürger Sachsen. *Ungar-Jahrbuch* 27 (2004) 8.; *Zsuzsa Lovag*: Mittelalterliche Bronzegegenstände de Ungarischen Nationalmuseums. Bp., 1999. 108–109.

² A Szűz Mária ferences kolostor területén, de a kolostornál korábbi objektumokból egy oroszlanlábát és egy patás állat lábát formázó töredék, továbbá egy perem-, illetve oldaltöredék látott napvilágot. – *Polgár Balázs*: Két háromlábú bronz edénytöredék a visegrádi Mátyás Király Múzeum gyűjteményéből. *Folia Archaeologica* 54 (2011) 259–260.

³ *Manfred Rech*: Gefundene Vergangenheit-Archäologie des Mittelalters in Bremen. *Bremer Archäologische Blätter* (2004) Nr. 3. 197.

⁴ A Fő utca területén feltárt templom maradványainak azonosítása problematikus, egyelőre nem tisztázható, hogy a romok a Szűz Márai plébániatemplom vagy az Ágoston-rendi Szent László monostortemplom maradványai-e. A Szűz Mária plébániatemplomot 1327-ben, a Szent László

monostort 1414-ben említik meg először a források. A templom romjaira 1935-ben bukantak rá, az 1950-es évek és a 2006. évi feltárások során egy északkelet-délnyugati tájolású, 60 m hosszú, 15 m széles, poligonális szentélyzáródású, tornyos templom képe bontakozott ki. – *Buzás Gergely*: Visegrád egyik középkori templomának feltárása. *Műemlékvédelem* 51 (2007) 1. sz. 43–54.; *Buzás Gergely–Mészáros Orsolya*: A középkori Visegrád egyházainak régészeti kutatása. *Magyar Sion* 44 (2008) 1. sz. 87., 89.

⁵ Őrzési helye: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma (Visegrád), nyilvántartási száma: 2011.1.

⁶ *Buzás G.*: i. m. 43., 51.

sére egyelőre nincs lehetőség, hiszen másodlagos felhasználású kőfaragványként, ráadásul töredékesen került elő. A megtalált részlethez nem sikerült feliratos részt illeszteni, amely segítette volna a kelteztést vagy a címerrészlet azonosítását. A címeren látható edény tipokronológiai rendje sem adhat megfelelő támpontot a datáláshoz. A korábbinak tartott, gömbölyűbb testű grape-típusok ugyanis még jó ideig kimutathatók azután is, hogy már megjelentek a későbbi fajtájának tekintett, élesebb válltörésű változatok.⁷ A két edénytípus egymás mellett látható például Pieter Bruegel 1558-ban készült *Der Alchimist* című metszetén. Ugyanakkor hazai városi társadalomtörténeti kutatások és Visegrád középkori településtörténete alapján a sírkő aligha keltezhető a 14. századnál későbbre. A német analógiák alapján valószínűsíthető, hogy a grape-alakos sírkőtöredék egy német városi előkelő sírkövéből való. A középkori hazai városfejlődés fontos jellemzője, hogy a távolsági (külföldi) kereskedelemmel is foglalkozó, komoly vagyonnal rendelkező német és olasz kereskedőcsaládok csak átmeneti jelleggel, néhány generáció idejére telepedtek meg a magyarországi városokban, addig, amíg kellőképp meggazdagodtak.⁸ A Visegrádra vonatkozó középkori okleveles anyagban nem maradt fenn távolsági kereskedelmet űző városi polgárookra vonatkozó adat, ennek megfelelően alig képzelhető el, hogy tehetős német kereskedő azután telepedett volna meg Visegrádon, hogy a 14. század végén (a királyi udvar Budára való végleges átköltöztetését követően) a település gyors és markáns hanyatlásnak indult.⁹

Visegrádon nem jött létre jelentős gazdasági és politikai hatalommal rendelkező városi polgárság a középkor folyamán, a település Anjou-kori jelentőségét kizárólag rezidencia-városi mivoltának, az udvar jelenlétének köszönhette.¹⁰ A visegrádi ingatlanadásvételi szerződésekben nem maradt fenn klasszikus értelemben vett német patrícus családra vonatkozó adat, ezért a vizsgált sírkőtöredék a település Anjou-kori gazdaság- és társadalomtörténetének fontos emléke lehet. A cí-

merrészlet azonosítása a kutatás későbbi feladata, Manfred Rech kutatásai nyomán azonban joggal feltételezhető, hogy jelen esetben egy német etnikumú városi előkelő sírkövének részletéről van szó.

Beszédes tény, hogy 2006-ban a grape-alakos sírkőtöredék közvetlen közelében – szintén a padlóba beépítve, másodlagos felhasználású anyagként – egy újabb márvány sírkő egymással összeilleszthető részeire bukkantak a régészek. Ezt a sírkövet annak idején Lajos király ácsa: Tamás emlékére készítették, aki viszont alighanem magyar volt. Az okleveles források tanúsága szerint a korábban királyi szolgálatban tevékenykedő Tamás mester 1383-ban még a városi tanács esküdtjeként szerepelt, tehát vagy ebben az évben, vagy ezt követően halhatott meg.¹¹ Ha elfogadjuk, hogy a valószínűleg magyar etnikumú Tamás ács sírköve és a német előkelőség számára készített grape-alakos sírkő eredetileg egy templomban állt, ez újabb adatokat szolgáltathat a település etnikai viszonyaihoz. Jóllehet Visegrád kétmagvú település volt a középkorban (egy német és egy magyar városrészsel), az okleveles források szerint a két etnikum topográfiai szempontból mégsem különült el egymástól markánsan. Ha pedig a fentebb említett két sírkövet eredetileg is egy templomban helyezték el, az azt bizonyíthatja, hogy a város német és magyar lakosainak temetkezési helye sem különült el egyértelműen.¹²

A vizsgált lelet a magyarországi heraldika szempontjából is nagy jelentőségű, mivel a sírkőtöredéken látható címer városi polgári heraldikánk egyik legkorábbi emléke. A középkori Magyarországon a városi polgárság címerhasználatára a 14. századra vezethető vissza (kialakulását ugyanaz indokolta, mint Nyugat-Európában: az azonosítható címerekre és címeres pecsétre az üzleti tevékenységben volt szükség). Nyugaton a polgárok címerhasználatának kezdete a 13. századra tehető, korai városi polgári címereket alapvetően Észak-Franciaországból, a Rajna-vidékről, az észak-német és bajor területekről, Svájcól és Itáliából ismer a kutatás.¹³

⁷ Stefan Krabath: Die hoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen. Vol. I. Leidorf, 2001. (Internationale Archäologie 63.) 33–34.

⁸ Bácskai Vera: Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Bp., 2002. 45–46.

⁹ Mészáros Orsolya: A késő középkori Visegrád város története és helyrajza. Visegrád, 2009. 12.

¹⁰ Mészáros O.: i. m. 31., 45.

¹¹ Buzás G.: i. m. 51.

¹² Mészáros O.: i. m. 42.

¹³ Bertényi Iván: Magyar címertan. Bp., 2003. 110–111.; Michel Pastoureaux: Traité d'héraldique. Paris, 1993². (Grands manuels Picard) 51.